

מעדני שבת

פרשת קרח תשפ"ב

גליון רצ"ד

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

תרומה

ובדרך אמונה (ג' ה') מביא חולקים ופוסק שצריך ליתן כולו לכהן.

תרומה טמאה

איתא בגמ' (שבת כ"ה.) שתרומה טמאה האסורה באכילה יש מצוה לשרופה והכהן יהנה ממנה בשעת ביעורה דכתיב 'ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי' בשתי תרומות הכתוב מדבר, בתרומה טהורה ובתרומה טמאה ואמר רחמנא 'לך' שלך תהא להסיקה תחת תבשילך.

ולכן נפסק ברמ"א (של"א י"ט) שבזמן הזה נותן את התרומה לכל כהן שירצה, בין חבר בין עם הארץ, ואפילו אינו מיוחס רק שמוחזק בכהן, והכהן שורפה שיכול ליהנות ממנה בשעת שריפתה. אבל זר אסור ליהנות ממנה בשעת שריפתה, אם לא שכהן נהנה עמו.

איך מפרשים

מבואר בכמה מקומות שאפשר להפריש תרומה במחשבה, רש"י (קידושין מ"א:) מפרש שנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה, דכתיב (במדבר יח) ונחשב אע"פ שלא הפריש. אולם הרמב"ם (תרומות ד' ט"ז) כתב הפריש תרומה במחשבתו ולא הוציא בשפתו הרי זו תרומה, משמע שצריך הפרשה. והאריכו בזה האחרונים.

וצריך שיהיה מן המוקף ובדיעבד אם הפריש שלא מן המוקף תרומתו תרומה, ודין זה דצריך מן המוקף הוא מה"ת לשיטות רוב הפוסקים.

שנינו במסכת תרומות (א' ו') אילם דהיינו השומע ואינו מדבר לא יתרום לכתחילה תרומה כיון שאינו יכול לברך. האחרונים מקשים מזה על מה שכתוב בשו"ע (יו"ד א' ז') גבי שחיטה שהשומע ואינו מדבר שוחט אפי' לכתחלה אם אחר מברך. ה"ט מיישב דברכת השחיטה אינה באה על השחיטה עצמה דהא אין חיוב לשחיטה אם אינו רוצה לאכול אלא עיקר הכוונה לתת שבח להקב"ה על שאסר לנו אכילת בשר בלא שחיטה וזוהי כל ישראל שייך באותה ברכה, שהרי על כולם יש איסור אלא שאין מקום לברך שבח זה אלא בשעת שחיטת שום בהמה, אבל בהפרשת תרומה הוה עיקר הברכה על מצות הפרשה לא על איסור אכילת טבל, שהרי מצות הפרשה חיוב עליו אפילו אם אינו רוצה לאכול מן התבואה עדיין, א"כ הוה כשאר מצות ורק מי שעושה את המצוה יש לו לברך. רעק"א תמה עליו דהא גם מצות תרומה היא רק כשרוצה לאכול שאסור לו לאכול ממנו עד שהפריש תרומה.

ברכה על אכילתה

הרמב"ם (תרומות ט"ו כ"ב) כתב כל האוכל תרומה מברך ברכת אותו מאכל ואח"כ מברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול תרומה, וכך קבלנו וראינו אותם מברכין אפילו בחלת חוצה לארץ שגם אכילת קדשי הגבול כעבודה שנאמר 'עבודת מתנה אתן את כהונתכם'.

הכסף משנה מפרש מאחר שאכילת תרומה מצוה פשיטא שיברך עליה. אולם רדב"ז שם כתב שאין אכילת תרומה מצות עשה כאכילת קדשים, ותמה אמאי מברך עליה, ומיישב שהברכה היא שצונו שיאכלו התרומה הכהנים ולא זרים, שהדבר ידוע שאם רצה הכהן שלא לאכול תרומה כל ימיו הרשות בידו ולא עבר על עשה וא"כ היכן צוה אלא ודאי כך הוא שצוה שתהיה התרומה מותרת להם.

כתיב (יה, יב) 'כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים', רש"י מפרש ראשיתם היא תרומה גדולה.

הרמב"ם (תרומות ב' א') כתב כל אוכל אדם הנשמר שגידוליו מן הארץ חייב בתרומה, ומצוה עשה להפריש ממנו ראשית לכהן שנאמר 'ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו', מה דגן תירוש ויצהר מאכל בני אדם וגידוליו מן הארץ ויש לו בעלים שנאמר 'דגנך' אף כל כיוצא בהן חייב בתרומות וכן במעשרות. לפ"ז רק ירקות הוה מדרבנן.

אולם רש"י (כתובות כ"ה.) ס"ל שדוקא דגן תירוש ויצהר חייבין מן התורה אבל פירות וירקות אינן אלא מדרבנן.

המנחת חינוך (תק"ז) כתב שתירוש ויצהר אף שלא דרכן ודעתו לאכלן ענבים וזיתים דעת התוס' בב"מ דחייבים מן התורה, והרמב"ן ס"ל דענבים וזיתים פטור מן התורה כי רק יין ושמן חייבין מן התורה ולא ענבים וזיתים.

הרמב"ם (תרומות א' כ"ו) כתב שבזמן הזה אפי' במקום שהחזיקו עולי בבל אינו אלא מדרבנן, שאין לך תרומה של תורה אלא בזמן שכל ישראל בא". הראב"ד שם חולק וס"ל שגם בזמנינו היא מצוה מן התורה.

שיעורה

איתא בגמ' (חולין קל"ז:) חטה אחת פוטרת את הכרי מדאורייתא אבל מדרבנן אמרו עין יפה אחד מארבעים, והבינונית אחד מחמשים, עין רעה אחד מששים.

יש מקרים שלכתחילה מספיק להפריש א' מששים כמבואר בגמ' וברמב"ם (תרומות ג' ג') שכל תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה כגון תרומות החרובין והקליסין ניטלת לכתחלה אחד מששים, וכן תרומת גידולי תרומה וערובי תרומה ותרומה טמאה שהיתה הטמאה באונס או בשגגה ותרומת הקדש ותרומת חוצה לארץ (כגון סוריא) ותרומת הקצח והקליסין והחרובין והגמזיות והתורמוסין ושעורים אדומיות וכיוצא בהן ופירות עציץ שאינו נקוב, וכן האפוטרופס כשתורם פירות יתומים תורם אחד מששים. עוד כתוב שם שהמרבה בתרומה הואיל ושייר מקצת חולין הרי זו תרומה, אבל אמר כל הפירות האלו תרומה לא אמר כלום כי בעינין ראשית דהיינו שיהיו שירים.

השו"ע (יו"ד של"א י"ט) פוסק שתרומה גדולה בזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטמאה, שיעורה כל שהוא. שנינו (תרומות א' ז') אין תורמין לא במדה ולא במשקל ולא במנין אלא ניטל באומד, והטעם כדי שיתרום בעין יפה כי מתוך שירא לצמצם שלא יפחות נוטל בעין יפה.

מצות הפרשה ונתינה

במצות זו יש שתי חלקים, תחילה יש עליו מצות הפרשה, ושוב יש עליו מצות נתינה לכהן, והרמב"ם וכן החינוך (תק"ז) מונין אותן כמצוה אחת אבל הרמב"ן מונה אותן לשני מצות, הפרשה מצוה א' והנתינה לכהן מצוה ב'.

המשנה למלך (מתנות עניים ו' ז') כתב בשם תוס' רי"ד שדוקא במצות הפרשה ליכא שיעורא מן התורה דחטה אחת פוטרת כל הכרי ומתיר את הטבל אך לקיים מצות נתינה צריך ליתן לו דבר חשוב. המקנה (קידושין נ"ח:) מחדש שלפ"ז איפכא נמי דאע"ג דיכול לעשות כל גורנו תרומה רק שיריה ניכרים מ"מ לענין נתינה לכהן א"צ ליתן אלא שיעור נתינה ויתר התרומה הוא שלו למכור לכהנים.

כתיב (טז, יב) 'וישלח משה וכו', רש"י כתב מכאן שאין מחזיקין במחלוקת, שהיה משה מחזר אחריהם להשלימם בדברי שלום. החתם סופר תמה היה לרש"י לומר יותר מזה דלא מבעיא דלא מחזיקים אלא אפי' ירדוף וישיג שלום.

ומכח זה הוא מפרש שאין מחזיקין הביאור שגם אם יש כבר חזקה ג' פעמים שהוא מוחזק במריבה אין כאן דין חזקה אלא צריך לעולם להתחיל בשלום. וכאן הרי דתן ואבירם כבר רבו עם משה במצרים דכתיב 'אכן נודע הדבר' ועוד פעם כתיב שם אחרי שמה יצא מפרעה שהם אמרו לו 'ירא ה' עליהם וישפוט', ועכשיו הוא כבר פעם שלישית, ואפי' הכי אין להחזיק בזה חזקה שהם בודאי לא יעשו שלום אלא צריך להתחיל לראות אם אפשר לעשות שלום.

כתיב (טז, טו) 'ויחר למשה מאד ויאמר אל ה' אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי', רש"י מפרש אפילו חמור שהרכבתי את אשתי בשעה שהלכתי ממדין למצרים לא היה משלהם. הנצי"ב מקשה מדוע לא אמר רבותא יותר שהלחם שאכל במצרים לא היה משל צבור.

ומיישב שמזה מוכח שהעוסק בתמידות בצרכי צבור אין זה מן החסידות שלא יאכל משלהם, שהרי יהיה מוכרח להאציל איזה שעה למצוא פרנסתו ולא לעסוק בצרכי צבור, והרי נוח להם שגם באותה שעה יהא שקוע בצרכיהם ויהי נזון משלהם, וגם משה ניזון אז משל צבור, ורק החמור שהביא את אשתו היה משלו, ובאמת לא היה בשביל שנצרך משה לאשתו ובניו במצרים, שהרי מיד שבו למדין, אלא כך בקשה היא ממנו לראות תפארת יציאת מצרים וכדתניא במכילתא (פר' יתרו), ודבר שבאמת אינו ההכרח לחייו של העוסק בצרכי צבור, ודאי ממדת חסידות שלא להעמיס על הצבור יותר מן ההכרח לחייו.

כתיב באהרן (יח, יט) 'ברית מלח עולם'. השפת אמת מבאר כי מצינו שמים תחתונים היו בוכים ואומרים אנן בעינן למיהוי קרוב למלכא, והקב"ה הבטיח להיות מלח וניסוך המים במקדש, שע"י זה הם מתקשרים למעלה, ומעין זה היה בנפשות תחתונים שנתרחקו מעל שולחן אביהם ונתן לנו הקב"ה את אהרן שהוא כמלאך ה' גם למטה ועל ידו מתקרבים התחתונים לעליונים ובזה יש שלום בעולם.

וכעין זה כתוב בבעל הטורים (שמות ז, יב) שבמעשה קרח בלע מטה אהרן את מטותם וכשהוציאוהו אז חזר ופלטם, ועל כן כתיב 'ויוצא משה את כל המטת' חסר לפי שבלעם. הרי שאהרן הוא מבליע את כולם ומקשרם עם הקב"ה.

כתיב (יז, כה) 'ויאמר ה' אל משה השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מרי ותכל תלונתם מעלי ולא ימתו כו' ויאמרו בני ישראל אל משה לאמר הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו. האזנים לתורה תמה למה המתינו בני ישראל לומר טענה זו עד אחרי שנצטוו להחזיר את המטה, ולא טענו טענה זו מיד אחרי שהוציא את המטות.

ומפרש שהיה הדבר לפלא בעיניהם שמאחר שהמטה הוא אות לבני מרי א"כ למה מצניעים אותו בקדשי הקדשים שהוא מקום שאין איש מכלל ישראל יכול לבא שמה לראותו, וטענו א"כ כולנו אבדנו שהרי אין לנו את האות במקום שנוכל לראותו.

והתשובה על זה היא כי נס המתמיד ונראה לעין כל הזמן נעשה בעיני העם לדבר טבעי ופוסק את הרושם, ולכן הניחו את המטה בקדשי קדשים ורק בשעת הצורך היו מוציאים את המטה.